KÜLTÜR COĞRAFYAMIZDA
HZ. MUHAMMED

ULUSLARARASI SEMPOZYUM
(ORTA ASYA, KAFKASYA VE BALKANLAR)

-II-

(7-8 Mart 2009)
ADAPAZARI - SAKARYA

DÜZENLEYEN
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
&
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

NİYÂZÎ MISRÎ'NİN ŞİİRLERİNDE PEYGAMBER TASVİRİ

Prof. Dr. Musa YILDIZ*

Bu araştırmada, Niyâzî Mısrî'nin şiirlerinden hareketle peygamber tasviri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Niyâzî Mısrî, Sultan II. Osman devrinde 9 Mart 1618 tarihinde (H. 12 Rebiulevvel 1027) Malatya'da doğdu[1]. Asıl adı Mehmet'tir. Niyazi mahlasıdır. Mısrî lakabı ise, öğrencilik yıllarında tahsil için bir müddet mısır'da kaldığı için sevenleri tarafından verilmiştir. Babasının adı Ali Çelebi'dir.

İlk eğitimini kardeşi Ahmed Efendiyle birlikte dönemin ilk öğretim müessesesi olan Sıbyân Mektebinde almış, burada yazı ile birlikte Kuran ve ilmihâl bilgileri almıştır[2].

Gerek Osmanlı ve gerekse ondan önceki Anadolu Selçuklu alimleri yüksek tahsillerini yapmak için Suriye, Mısır ve İran'a giderlerdi[3]. Niyâzî Mısrî de bu geleneğe uyarak yola çıktı. İlmî yolculuğunda ilk durağı Diyarbakır oldu. 1048/1638'de geldiği Diyarbakır'da bir yıl kaldı. Oradan Diyarbakır vilayetinin sancağı olan Mardin'e geçti ve orada da bir yıl kaldı. Her iki şehirde de alimlerden mantık ve kelâm ilimlerini okudu.

1050/1640 yılında yaklaşık yirmi üç yaşlarındayken Mısır'a gitti. Önce bir süre İskenderiye'de kaldı ve oradan Kahire'ye geçti. Orada Câmi'u'l-Ezher'de üç yıl kadar ilim tahsil etti. 1053/1643 yılında Mısır'dan ayrılarak üç yıl kadar Arabistan ve Anadolu'da dolaştı.

1056/1646 yılında İstanbul'a geldi. Kısa bir süre İstanbul'da kalan Niyâzî Mısrî aynı yıl hayatının büyük bir bölümünü geçireceği Bursa'ya geldi. Buradan

* Gazi Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Arap Dili Eğitimi Anabilim Dalı.

1 İbrahim Rakım, Vâkı'ât-ı Niyazi-i Mısrî, Süleymaniye Ktp, İzmir Böl., nu: 790, vr. 2a.
2 Baha Doğramacı, Niyazî-i Mısrî Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988, s.1.
3 İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, İstanbul 1988, s.227.

Uşak'a gitti ve orada 1057/1647 yılında üstadı Elmalılı Ümmî Sinan ile tanıştı. Onunla birlikte Elmalı'ya gitti. Orada imamlık, hatiplik ve üstadının oğluna öğretmenlikte bulunur. Bir aralık üstadının oğluyla birlikte ailesini ziyaret etmek için Malatya'ya gitti ve oradan İstanbul'a bir seyahatte bulundu. Sonra yine Elmalı'ya döndü.

1066/1656'da kendisine Ümmi Sinan tarafından hilafet verilmesi üzerine Uşak'a, oradan Afyonkarahisar ilinin Çal kazasına gitti. Çal'da fazla duramaz ve tekrar Uşak'a döndü ve oradan Kütahya'ya geçti. 1067/1658 yılında üstadı Ümmi Sinan'ın ölüm haberini alınca tekrar Uşak'a döndü. 1072/1661-62 yılının başlarında Bursa'ya geldi ve orada Hacı Mustafa adlı birinin kız kardeşiyle evlendi. Bu evlilikten Ali adında bir oğlu ve Fatıma adında bir kız çocuğu oldu. Bursa'da kaldığı süre içinde Ulucami'de halka vaazlar verdi ve geçimini sağlamak için de mum yapıp sattı.

Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın daveti üzerine Edirne'ye gitti ve orada kırk gün kadar kalır ve oradan İstanbul'a geldi. Kısa bir süre burada kalarak Bursa'ya döndü. Sadrazam Köprülü Fazıl Ahmet Paşa, Niyâzî Mısrî'yi padişah adına ikinci defa Edirne'ye davet etti. Bu davet üzerine 1083/1672 yılında Edirne'ye gitti. Ulu Cami'de verdiği vaazları sebebiyle Sadrazam tarafından Rodos'a sürüldü. Dokuz ay sonra affedilerek Bursa'ya döndü. Bursa'da verdiği vaazları sebebiyle 9 Safer 1088 (13 Nisan 1677) tarihinde Limni Adasına sürüldü. Burada iki yıl kaldıktan sonra devlet tarafından serbest bırakıldı. Ancak Niyâzî Mısrî, Limni'de 1691 yılına kadar kendi isteğiyle kaldı. Osmanlı devleti tarafından yeni bir emirle Anadolu'ya dönmesi istendi. Bu defa onun gelmesini Köprülüzâde Mustafa Paşa istedi. Bunun üzerine Limni'den ayrılan Niyâzî Mısrî 1103/1692 yılında Bursa'ya geldi.

Sultan II. Ahmed devrinde Türk ordusunun Avusturya üzerine hareketine karar verildiği zaman Bursa'da oturan Niyâzî Mısrî, Allah rızası için gazaya gideceğini bildirdi. Bu amaçla 1104/1693'te 200 kişiyi etrafına topladı. Bunun üzerine kendisine Bursa'da kalıp, hayır dua ile meşgul olması için Hatt-ı Humâyûn gönderildi. Bunun sebebi, onun ferdî olarak sefere katılması beklenirken, etrafına topladığı kalabalıkla devlete karşı ayaklanma endişesinden dolayı engellenmiş olması olabilir.

Niyâzî, Padişahın emrine kulak asmayarak Tekfur Dağına (Tekirdağ) kadar gitti. Oradan da 26 Şevval 1104 (30 Haziran 1693) Salı günü Edirne'ye vardı. Büyük bir karışıklık çıkacağı padişaha telkin edilerek Şeyhin Limni'ye gönderilmesi hususunda bir ferman çıkarıldı ve Limni'ye gönderildi. 20 Recep 1105 (16 Mart 1694) Çarşamba günü Limni'de vefat etti[4].

4 Hayatı ve eserleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, "Niyazi", İA., İstanbul 1966, IX, 305-307; Baha Doğramacı, Niyazî-yi Mısrî: Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988; Mustafa Aşkar, Niyazî-i Mısrî ve Tasavvuf Anlayışı, Ankara 1998, s.53-176; Mustafa Kara, "Niyazi-i Mısrî", Yaşamları ve

ESERLERİ:

Niyâzî Mısrî'nin değişik alanlardaki eserlerini, Arapça ve Türkçe eserleri olmak üzere, iki grupta toplamak mümkündür.

I. ARAPÇA ESERLERİ:

1. Mevâidu'l-İrfân:

"İrfan Sofraları" anlamına gelip, 71 bölümden meydana gelen eser tasavvufi konularla ilgili tespitlerin yanı sıra, bazı hatıraları ihtiva etmektedir. Bir bölümü dışında tamamı Arapça olan eser, 1971 yılında Süleyman Ateş tarafından dilimize kazandırılmıştır[5]. Limni'de tamamlandığı için son eseri olarak kabul edilir.

2. Tefsîru Fâtihati'l-Kitâb:

Fatiha suresinin tefsirini içeren 6 sayfalık bir risâledir. İlk başları Arapça olan risâlenin son kısmında yer yer Türkçe ibareler yer alır. Yazma eser hâlinde olan bu risâle henüz basılmamıştır.

3. ed-Devratu'l-'Arşiyye:

Kâinatın yaratılışı, kıyamet ve âhiretten bahseden, üç bölüm ve bir hâtimeden oluşan Arapça bir risâledir. Yazma eser hâlinde olan bu risâlenin bölümlerinin özetini Baha Doğramacı, *Niyâzî-i Mısrî, Hayatı ve Eserleri* adlı eserinde verir[6].

4. Mecâlis:

Mâide, Enâm, Nisa ve Kadir surelerinin işârî yorumlarını içeren bu eserde, cifr hesapları, öğüt ve nasihatler de yer almaktadır. Yazma eser hâlinde olan bu risâle henüz basılmamıştır[7].

5. Kasîde-i Bürde Tesbî'i:

1075/1665 yılında Bursa'da Peygamberimizin mübarek yüzünü rüyada görmek şerefine nail olduktan sonra, on gün içinde yazıp bitirdiğini ifade ettiği tesbî'idir. Çalışma konusu olduğundan risâlenin nüshaları başlığı altında

Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, İstanbul 1999, II, 369-370; Hasan Kavruk, Niyazi-i Mısrî, Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya 2004; Mustafa Aşkar-Ekrem Demirli, "Niyâzî-i Mısrî", DİA, İstanbul 2007, XXXIII, 167-169; İhramcızâde Hacı İsmail Hakkı Altuntaş, Niyâzî-i Mısrî (K.S.) Divan-ı İlâhiyat ve Açıklaması (I-III), İstanbul 2009, I, 63-94; ayrıca hayatı, Emine Işınsu tarafından romanlaştırılarak 2005 yılında Ankara'da Bukağı adıyla Elips Yayınları arasında yayınlanmıştır.

5 Yeni baskısı için bkz. Niyazi Mısrî, İrfan Sofraları, çev. Süleyman Ateş, İstanbul 2004.

6 Bkz. Baha Doğramacı, Niyazî-i Mısrî Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988, s.89-90.

7 Niyazî Mısrî, Mecâlis, Süleymaniye Ktb., Hacı Mahmut Efendi Böl., nu:1758, 1a-151b.

tespit edilen nüshaları sıralanacak, muhtevası başlığı altında da içeriği konusunda bilgi verilecek ve tenkitli metni kurulacaktır.

II. TÜRKÇE ESERLERİ:

1. Dîvân-ı İlâhiyyât:

Mısrî'nin divanı en çok tanınan ve sevilen eserlerden bir tanesidir. Şiirlerinden çoğu bestelenmiş ve değişik meclislerin ayrılmaz parçası olmuştur. Mısrî, Yunus tarzı söyleyişin XVII. yüzyıldaki en kuvvetli temsilcisidir. Kenan Erdoğan divanın tenkitli metnini doktora tezi olarak hazırlamıştır[8].

2. Mecmûaları:

Mısrî'nin hatıralarını kaydettiği biri günlük mahiyetinde, diğeri antoloji mahiyetinde iki mecmûası vardır.

Birincisi Mısrî'nin Limni'de geçirdiği günlerin zor ve meşakkatli anlarını kaydettiği günlük mahiyetindeki mecmûasıdır[9]. Bu mecmûa Niyâzî Mısrî'nin özellikle sürgün hayatındaki psikolojik durumunun öğrenilmesi açısından önemlidir[10].

İkincisi; bir derleme ve antoloji niteliği taşıyan mecmûasıdır. Bu mecmûa Niyâzî Mısrî'nin ne tür eserler ve şairleri okuduğunu göstermesi açısından önemlidir[11].

3. Risâle-i Esile ve Ecvibe-i Mutasavvıfâne:

On yedi soru ve cevaptan oluşan bu küçük risâle bir çok defa basılmıştır[12].

4. Ta'bîrâtu'l-Vâki'ât:

Ta'birnâme adıyla bilinen bu risâle, rüya tabirlerini içermektedir. Mustafa Tatçı tarafından üzerinde çalışılmış ve dilimize aktarılmıştır[13].

5. Risâle-i Haseneyn:

Peygamberimizin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in siretlerini konu

8 Kenan Erdoğan, Niyazî-i Mısrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divan'ının Tenkitli Metni, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Ü., Sos. Bil. Enst., Erzurum 1993.

9 Niyazî-i Mısrî, Mecmûa, Bursa Eski Eserler Ktp., Orhan Bölümü, nu: 690, 116 vr.

10 Bkz. Abdülkadir Karahan, "Kendi El Yazısı Hatıralarına Göre Niyazî-i Mısrî'nin Bazı Mistik Görüşleri", Türkiyât Mecmûası, XIX, 93-98.

11 Gölpınarlı bu eseri ayrıntılı bir şekilde ele alır ve tanıtımını yapar. Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, "Niyazî-i Mısrî", Şarkiyat Mecmuası, İstanbul 1972, VII, 183-226.

12 Baskıları için bkz. Mustafa Aşkar, a.g.e., s.166-167.

13 Mustafa Tatçı, "Niyazî-i Mısrî'nin Tasavvufî Bir Rüya Tabirnâmesi" (İnceleme-Metin), Türk Folklor Araştırmaları, Ankara 1989, s.85-96.

edinen *Mevâidu'l-İrfân*'ın 59. mâidesidir. Hasan Rıza tarafından h. 1271 yılında basılmıştır.

6. Risâle-i Vahdet-i Vücûd: Niyâzî Mısrî bu eserinde, vahdet-i vücut anlayışını, âyet, hadis, Arapça ve Farsça beyitlerle destekleyerek anlatmaktadır. Bu risâle kısmen Baha Doğramacı tarafından yayınlanmıştır[14].

7. Risâle-i 'Arşiyye: Bu risâlede Niyâzî Mısrî'nin Bakara Suresindeki Allah'ın Hz. Âdem'i yarattıktan sonra ona isimleri öğrettiğine dair âyetle[15] ilgili yorumları vardır. Ayrıca bu risâlede, 1104/1693 yılında Edirne'ye gelişinde başına gelenleri de anlatır. Baha Doğramacı bu risâleyi günümüz Türkçesine aktarmıştır[16].

8. Risâle-i İâde: Niyâzî Mısrî'nin haşir konusunu anlattığı küçük bir risâledir. Baha Doğramacı çalışmasında bu risâleyi de verir[17].

9. Risâle-i Nokta: Hz. Ali tarafından söylenildiği rivayet edilen "Ben besmelenin başındaki be harfinin altındaki noktayım." sözünün bir açıklaması olan küçük bir risâledir[18].

10. Risâle fî Deverân-ı Sûfiyye: Niyâzî Mısrî'nin deverân ve cehrî zikrin caiz olup olmadığı konusunu, âlimlerin görüşlerine müracaat ederek işlediği küçük bir risâlesidir[19].

11. Risâle-i Nefîse: Hz. Ali'nin faziletleri ve Yezîd'e lanet okumanın işlendiği bu risâle, başında "hâzihi risâletun nefîsetun li-Muhammed Mısrî" kaydı bulunduğundan bu adla isimlendirilmiştir[20].

12. Şerh-i Esmâü'l-Hüsnâ: Esmâ'ü'l-hüsnâ'dan; Allah, Aliyy, Hû, Alîm, Kahhâr, Hayy, Azîm, Hakk, Vâhid, Kayyûm, Samed ve Ehad olmak üzere toplam on iki ismin şerhidir. Eser Baha Doğramacı tarafından yayınlanmıştır[21]. Mustafa Tatçı da, *Niyazi-i Mısrî'nin Tasavvufî Bir Risâlesi: Şerh-i Esmâ-i İsnâ Aşere* adıyla tanıtarak aynen yayınlamış, eserin edebiyat ve ilahiyat araştırmaları açısından

14 Baha Doğramacı, a.g.e., s.80-86.
15 Bakara Sûresi, 2/30-31.
16 Baha Doğramacı, a.g.e., s.64-66.
17 a.e., s.66.
18 Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa bölümü, 620/14 numarada kayıtlıdır.
19 Bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa bölümü, 620/9 numarada kayıtlıdır.
20 Risâleye bu ad Mustafa Aşkar tarafından verilmiştir. Bkz. Mustafa Aşkar, a.g.e., s. 170. Bu risale, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, Şeriyye bölümü 1104/8 numarada kayıtlıdır.
21 Baha Doğramacı, a.g.e., s.68-75.

önemini vurgulamıştır[22]. Ayrıca eser, Mahmud Sadeddin Bilginer tarafından *Esmâ-ı Halvetiyye* başlığıyla özetlenerek yayınlanmıştır[23].

13. Şerh-i Nutk-ı Yûnus Emre: Bu eser edebiyatta şathiyye[24] adı verilen türün en çarpıcı örneklerindendir[25]. Yunus Emre'nin:

Çıktım erik dalına anda yedim üzümü

Bostan ıssı kakuyup der ne yirsin kozumu

şeklinde başlayan şiirinin şerhidir. Niyâzî Mısrî'nin bu şerhine sonradan İsmail Hakkı Bursevî bir zeyl eklemiştir[26]. Ayrıca bu eser, Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine aktarılarak yayınlanmıştır[27].

14. Tefsîr-i Tekâsür Suresi: Niyâzî Mısrî bu eserinde Tekâsür suresini tefsir eder, "*Güneşin batıdan doğması*" hakkındaki hadisin dört ayrı yorumunu yapar[28].

Kaynaklarda Niyâzî Mısrî'ye nispet edilen şu eserler de vardır: *Mansûr Nâme-i Mansûr-i Bağdâdî, Âdâbu'z-Zâkirîn ve Necâtü's-Sâlikîn, Risâle-i Îmân-ı Taklîdî ve Tahkîkî, Risâle-i Miftâh-ı Vahdet, Ta'bîr-i Sadâ-yı Nâkûs, Risâle-i Tasvîru'l-Ecsâm ve'l-Erhâm, Risâle-i Târîhiye, Cüz'i lâ Yetecezze' Hakkında Bir RisâleHamzavî Mezhebinin Hak Olduğuna Dair Bir Fetvâ*[29].

Niyâzî Mısrî'nin peygamber tasviriyle ilgili şiirleri tespit edilirken, Kenan Erdoğan tarafından yedi nüsha esas alınarak hazırlanan *Niyâzî-i Mısrî Dîvânı*'nın 2008 yılında yayınlanan genişletilmiş 2. baskısı tarafımızdan esas alınmıştır[30]. Bu eser taranarak Türkçe şiirlerinden peygamber tasviri olan dört şiir ile Arapça şiirlerinden üç şiir belirlenmiştir. Bu şiirlerden birincisi "der-beyân-ı Hazret-i Muhammed aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir[31]:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün

22 Mustafa Tatçı, «Niyazi-i Mısrî'nin Tasavvufî Bir Risâlesi: Şerh-i Esmâ-i İsnâ Aşere», Türk Yurdu, C.VIII, S.12 (Ocak 1988), s.28-32.

23 Mahmud Sadeddin Bilginer, Allah ve İnsan, İstanbul 1977.

24 Edebiyatta şathiyye geleneği hakkında bkz. Mustafa Tatçı, "Tasavvuf Edebiyatında Şathiyyâtı Sûfiyâne Geleneği", Türk Kültürü, s. 267, Ankara 1985, s.481-486.

25 Niyazi-i Mısrî, Şerh-i Ebyât–ı Yûnus Emre, Süleymaniye Kütüphanesi, H. Mahmud Efendi Bölümü, nu: 1099/2; Köprülü Kütüphanesi, nu:14/1.

26 İsmail Hakkı Bursevî, Şerh-i Kelimât-ı Yûnus Emre Tezyîl-i Mısrî, Amasya İl Halk Kütüphanesi., nu: 05 Ba 1536/2.

27 Hüseyin Arif, Divanı ve Hayatıyla Yûnus Emre, İstanbul 1947, s.49-63.

28 Niyazî Mısrî, Tefsîr-i Tekâsür Suresi, Âtıf Efendi Kütüphanesi, nu: 140, vr. 23a-26b.

29 Bu eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Aşkar, a.g.e., s.173-176.

30 Kenan Erdoğan, Niyâzî-i Mısrî Dîvânı, Ankara 2008.

31 a.e., s. 199-200.

1 Yine dil na'tını söyler Muhammed
Dil ü cân mülkini toylar Muhammed

2 Ne kâdirven seni medh itmege ben
Kemâhî medhi hak eyler Muhammed

3 Sen ol sultân-ı kevneynsin ki mahlûk
Senün medhünde âcizler Muhammed

4 Giyüp hil'at-i"levlâk"i boyuna
Düşüpdür sâye serviler Muhammed

5 Alur şems ü kamer nûrı yüzünden
Saçun "ve'l-leyl-i yeldâlar Muhammed

6 Kaşundur "kâbe kavseyni ev ednâ"
Deründen açılur güller Muhammed

7 Boyun egmiş turur çeşmüne hayrân
Çemen sahnında sünbüller Muhammed

8 Lebün la'l ü dehânun ma'den-i dür
Lisânun vahy-i hak söyler Muhammed

9 Şu vaktin kim çıkup gezdün semâyı
Bulup hazretde rif'atler Muhammed

10 Kamu ervâh-ı peygamber hem melâik
Seni iclâle geldiler Muhammed

11 Seni şâh-ı ilim kılup ol anda
Kamusı ümmet oldılar Muhammed

12 Niçün olmayalar ümmet ki Hakk'un
Rızâsın sende buldılar Muhammed

13 Ne noksan ire câhuna kılursan
Niyâzî'ye şefâatler Muhammed

Bu şiirde[32] Niyâzî Mısrî, "Levlâke levlâke lemâ halektu'l-eflâk (Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım" hadîs-i kudsîsine atıf yaparak, güneş ve ayın ışığını Hz. Muhammed (sav.)'in yüzünden aldığı, saçları zifiri karanlık gece gibi olduğu, kaşı "fe kâne kâbe kavseyni ev ednâya (O kadar ki

32 Bu na't Süleyman Nahifî'nin güftesiyle Dede tarafından Rast ve Rehavî makamlarında bestelenmiştir. Bkz. Emine Yeniterzi, Givan Şiirinde Na't, Ankara 1993, s.74

birleştirilmiş iki yay arası kadar, hatta daha da yakın. Necm Suresi, 53/9)" benzediği, derisinden güllerin açtığı, dudakları kıpkırmızı, ağzı inci madeni, dili Allah'ın vahyini söyleyen, bütün ruhların, peygamberlerin ve meleklerin saygı gösterdiği ve ilmin sultanı olduğu şeklinde Hz. Peygamberi tasvir eder.

İkinci şiir "der medh-i Resûl aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir[33]:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Togdı ol sadr-ı risâlet basdı arş üzre kadem
Saldı ol nûr-ı nübüvvet pertevin fevka'l-ümem

2 Çalınup tabl-ı beşâret geldi şâh-ı enbiyâ
Gulgule toldı cihâna kondı ol sâhib-alem

3 Nûr-ı vechinden alındı encüm ü şems ü kamer
Bahr-ı ilminden bilindi hikmet-i levh u kalem

4 Merhabâ yâ Mustafâ ey Nûr-ı Ayn-i Asfiyâ
Merhabâ ey Sâhibü'l-Mi'râc fî dâci'z-zulem

5 Gelmeyeydün âleme sen halk olınmazdı cihân
Dostlıguna yaradıldı ey Nebiyy-i Muhterem

6 Biz günehkâr ümmete sen şâhı irsâl eyledi
Hamdülillâh sana ümmet eylemiş ol zî-kerem

7 Yâ Resûlallâh şefâat kıl Niyâzî mücrime
Şol zamân kim baş açık yalın ayak kan aglayam

Bu ikinci şiirde de şair, Hz. Peygamberi doğduğunda peygamberlik nurunun insanların üzerine yansıdığı, yıldızlar, güneş ve ayın ışığını yüzünün nurundan aldığı, bütün ilimlerin onun ilim denizinden alındığı, sûfîlerin göz nuru, karanlık gecede mirâcın sahibi, dostluğundan dolayı dünyanın yaratıldığı şeklinde tasvir eder.

Üçüncü şiir "der na't-ı Resûl aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir[34]:

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

1 Ol cihânun fahrinün sırrına kurbân olayum
Hutbe-i levlâk inen şânına kurbân olayum
"Kâbe kavseyni ev ednâ"sına kurbân olayum
Ben anun ilmile irfânına kurbân olayum
Ben anun esrâr-ı mirâcına kurbân olayum

33 Kenan Erdoğan, a.g.e., s.301.
34 a.e., s. 305.

2 Ol Ebûbekr ü Ömer Osmân Alî dört yârıdur
Ol risâlet bâgınun anlar gül-i gülzârıdur
Çümle ashâb-ı hidâyet râhınun envârıdur
Ben anun âline ashâbına kurbân olayum
Ben anun ashâb u ahbâbına kurbân olayum

3 Ol Hasan hazretlerine zehr içürdi eşkıyâ
Hem Hüseyin oldı susuzlukdan şehîd-i Kerbelâ
İkisidür asl u nesl-i cümle âl-i Mustafâ
Ben anun âline evlâdına kurbân olayum
Ben anun evlâd u ensâbına kurbân olayum

4 Cümle ümmetden hayırlıdur o şâhun ümmeti
Ümmetine cümleden artuk ider Hak rahmeti
Enbiyâ anunla buldı bunca lûtf u izzeti
Ben anun lûtfına ihsânına kurbân olayum
Ben anun envâ-ı eltâfına kurbân olayum

5 Her ne denlü enbiyâ vü mürselîn kim geldiler
Ümmeti olmaklıgı Hak'dan temennâ kıldılar
Evliyâ ana Niyâzî kul u kurbân oldılar
Ben anun ayagınun tozına kurbân olayum
Yolına gidenlerün izine kurbân olayum

Bu üçüncü şiirde de Niyâzî Mısrî, Hz. Peygamberi cihanın fahri, "Levlâk" hitâbının muhatabı, "fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ" ya mazhar olan, ilim ve irfan sahibi, miraç sırlarıyla donatılmış, ümmetinin bütün ümmetlerden daha hayırlı olduğu, onun ümmetine Allah'ın diğer ümmetlerden daha çok merhamet edeceği, peygamberlerin ondan dolayı bütün lütuf ve izzetleri buldukları, bütün peygamberlerin onun ümmeti olmayı temenni ettikleri ve bütün velilerin ona kurban oldukları şeklinde tasvir eder.

Dördüncü şiir "der na't-ı Resûl aleyhi's-selâm" kaydı bulunan şu şiirdir[35]:

Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün

1 Zuhûr-ı kâinâtun ma'denisin yâ Resûlallâh
Rumûz-ı "küntü kenz"ün mahzenisün yâ Resûlallâh

2 Beşer dinen bu âlemde senün sûretle şahsundur
Hakîkatde hüviyyetde degilsin yâ Resûlallâh

3 Vücûdun cümle mevcûdâtı nice câmi oldıysa
Dahi ilmün muhît oldı kamusın yâ Resûlallâh

35 a.e., s.356.

4 Dehânun menba'-ı esrâr-ı ilm-i min ledünnîdür
Hakâyık ilminün sen mahremisin yâ Resûlallâh

5 Ne kim geldi cihâna hem dahi her kim geliserdür
İçinde cümlenün ser-askerisin yâ Resûlallâh

6 Cihân bâgında insân bir şecerdür gayrılar yaprak
Nebîler meyvedür sen zübdesisin yâ Resûlallâh

7 Şefâat kılmasan varlık Niyâzî'yi yog iderdi
Vücûdı zahmınun sen merhemisin yâ Resûlallâh

Bu dördüncü şiirde de şair, Hz. Peygamberi kainatın ortaya çıkışının madeni, "küntü kenzen (gizli bir hazineydim.)"in mahzeni, insanların bu dünyada şahsının sureti, hakikatte bu hüviyette olmadığı, varlığı bütün varlıkları içine aldığı gibi ilmi de bütün ilimleri ihtiva ettiği, ağzını ledün ilminin sırlarının kaynağı, hakikat ilminin mahremi, dünyaya gelenlerin ve geleceklerin yöneticisi, insan bir ağaç, diğerleri yaprak, bütün peygamberler meyve, Hz. Muhammed ise bütün bunların en iyi tarafı (zübdesi), yaralarının merhemi şeklinde tasvir eder.

Niyâzî Mısrî'nin adı geçen dîvânında yer alan on altı Arapça şiirinden üçü Hz. Peygamberle ilgilidir. Bu üç şiirden birincisi şudur[36]:

1 Ve ba'de hamdi'l-ilâhi 'ale'n-Nebiyyi's-salât
Muhammed Mustafâhu ve huve efdalunâ

2 Ve âlihi't-tayyibîne ve sahbihi't-tâhirîn
Ensâru dîni mubîn ve kulluhum hayrunâ

3 Summe's-salâtu 'ale'l-velî min Hâşim
Summiye ismu Nebiyyi'llahi akvemuna

4 Ve dînuhu hayru dîni'llahi muntasiran
Ve seyfuhu li-'azîmi'l-kufli mufettihunâ

5 Ve ilmuhu ilmunâ ve hukmuhu hukmunâ
Ve 'adluhu 'adlunâ makâmuhu misrunâ

(1. Allah'a hamttan sonra en faziletlimiz olan peygamberimiz Muhammed Mustafa'ya salat olsun.)

(2. Güzel ahlâk sahibi ailesine, temiz ashabına, hepsi de en iyilerimiz olan apaçık dinin yardımcılarına salat olsun.)

36 a.e., s. 407.

(3. Sonra salat Hâşim kabilesinden Allah'ın peygamberi diye isimlendirilen veliye olsun ki o bizim en doğrumuzdur.)

(4. Onun dini zafer kazanma bakımından Allah'ın dinlerinin en hayırlısı ve kılıcı da en büyük kilitler için anahtarımızdır.)

(5. Onun ilmi bizim ilmimiz, kararı bizim kararımız, adaleti bizim adaletimiz ve makamı bizim Mısrî'mizdir.)

Arapça şiirlerinin birincisinde Niyâzî Mısrî, Hz. Peygamberi Hâşim kabilesinden Allah'ın peygamberi diye isimlendirilen veli, bizim en doğrumuz, dinini zafer kazanma bakımından Allah'ın dinlerinin en hayırlısı, kılıcını en büyük kilitler için anahtarı, ilmini insanların ilmi, kararını insanların kararı, adaletini insanların adaleti ve makamını kendi makamı şeklinde tasvir eder.

Niyâzî Mısrî'nin peygamber tasviriyle ilgili ikinci Arapça şiiri şudur[37]:

Mef'ûlü Mefâ'îlün Mef'ûlü Mefâ'îlün

1 Kad eşrakati'd-dunyâ bi'ş-şemsi ve Mevlânâ
Fe'ş-şemsu lehâ bedrun ve'l-bedru suveydânâ

2 Ve'l-bahru lenâ katrun ve'l-katru lenâ bahru
Ve'd-durru lenâ necmu ve'n-necmu sureyyânâ

3 el-İlmu bilâ dersin ke'l-'arşi bilâ kursin
Fe's-sadru lehâ levhun ve'l-levhu muhayyânâ

4 Ve'l-ilmu lehâ hâlun ve'l-hâlu lehâ vaslu
Ve'l-vaslu lehâ cezbu ve'l-cezbu himyânâ

5 Men kâne lehu şevkun ev a'taşe 'aşka
Fe'lye'tihi atşâne seyerci'u reyyânâ

6 ez-Zilletu sultânî ve'l-vuslatu 'irfânî
Men kâne bihi hayyen fehve bihi ahyânâ

7 Kad eşraka Muhyi'd-dîn ze'l-kalbi bi-hâze'd-dîn
İzâ câ'eke yâ Mısrî ke'ş-Şemsi li-Mevlânâ

Dünya, güneş ve efendimizle aydınlandı; güneşin bir dolunayı vardır, o dolunay da bizim gözbebeğimizdir.)

37 a.e., s. 409.

Deniz bizim için bir damla, bir damla bizim için denizdir; inci bizim için yıldız, yıldız ise bizim süreyyamızdır (Ülker yıldızımızdır).

Dersi olmayan ilim, kürsüsü olmayan arş gibidir; gönül o ilmin yazı tahtası, o yazı tahtası ise bizim simamızdır.)

İlmin hâli, hâlin vuslatı vardır; vuslatın da cezbesi vardır, cezbe de bizim koruyucumuzdur.)

Kimin şevki varsa veya aşka susamışsa, susamış olarak ona (peygambere) gelsin, suya kanmış olarak dönecektir.)

Zillet benim gücüm, vuslat benim irfanım; kim onunla (peygamberle) diri ise, onunla bizi diriltir.)

Ey Mısrî! Muhyiddin(-i Arabî), Mevlânâ'nın Şems'i gibi sana geldiğinde bu kalbi bu din ile aydınlattı.)

Arapça şiirlerinin ikincisinde şair, Hz. Peygamberi; dünya, güneş ve Hz. Muhammed (sav.)'le aydınlandı, güneşin bir dolunayı olduğu, o dolunayın da insanların gözbebeği olduğu, aşka susamış olarak ona gelenin aşka kanmış bir hâlde geriye döneceği, kim onunla diri ise, diğer insanları da dirilteceği şeklinde tasvir eder.

Arapça olarak kaleme aldığı üçüncü şiir ise şudur[38]:

1 Kunnâ zevâte'r-ruşdi nilnâ hayâte'l-ebed
Lemmâ bedâ min Ahmede envâra sırri's-Samed

2 Rasûlunâ Muhammed Habîbunâ Muhammed
Şefî'unâ Muhammed kad câ'enâ bi'l-meded

3 Şehru's-siyâmi kad etâ bi'l-cûdi min bahri'l-'atâ
Ehlen ve sehlen merhaben envâra sırri's-Samed

4 Rasûlunâ Muhammed Habîbunâ Muhammed
Şefî'unâ Muhammed kad câ'enâ bi'l-meded

(1. Rüşt sahibi idik, Samed sırrının nurları Ahmed (s.a.v.)'den ortaya çıkınca ebedî hayata ulaştık.)
(2. Peygamberimiz Muhammed, sevgilimiz Muhammed, şefaatçimiz Muhammed bize yardımcı olmak üzere gelmiştir.)
(3. Oruç ayı ihsan denizinden cömertlik getirmiştir; hoş geldin, merhaba Samed sırrının nurları!)

38 a.e., s.416.

(4. Peygamberimiz Muhammed, sevgilimiz Muhammed, şefaatçimiz Muhammed bize yardımcı olmak üzere gelmiştir.)

Arapça şiirlerinin üçüncüsünde Niyâzî Mısrî, Hz. Peygamberi Samed olan Allah'ın sırrının nurları onda ortaya çıkınca ebedî hayata ulaştıkları, Hz. Muhammed'in peygamber, sevgili, şefaatçi ve insanlara yardımcı olmak üzere geldiği şeklinde tasvir eder.

Niyâzî Mısrî'nin peygamber tasvirlerinin yer aldığı müstakil bir şiiri de mısırlı şair İmam Busirî (1212-1296)'nin Kasîde-i Bürde/Bür'e'sine yazdığı tesbî'dir. Bu tesbî' dört nüsha esas alınarak tarafımızdan tenkitli neşri yapılmış ve günümüz Türkçesine manzum bir şekilde çevrilmeye çalışılmıştır[39].

161 bendlik bu tesbî', İmâm Bûsîrî'nin Kasîde-i Bürde'sindeki sıralamaya uyularak Niyâzî Mısrî tarafından yapılmıştır. Aynı vezin (Arûzun Basît bahri/ mustef'ilun, fâ'ilun, mustef'ilun, fâ'ilun), aynı kâfiye (meksûr mîm) ve aynı anlam bütünlüğü içinde Niyâzî Mısrî tarafından yazılan bu tesbî'de on bölümden oluşmaktadır. Bunlar sırasıyla şu şekildedir:

1. Peygamber (s.a.v.)'e Aşık Olma (Nesîb, 1-12),

2. Nefsin İsteklerine Karşı Çıkma (13-28),

3. Peygamber (s.a.v.)'e Övgü (29-58),

4. Peygamber (s.a.v.)'in Doğumu (59-71),

5. Peygamber (s.a.v.)'in Mucizeleri (72-87),

6. Kur'ân-ı Kerimin Faziletleri (88-104),

7. Peygamber (s.a.v.)'in Mirâcı (105-117),

8. Peygamber (s.a.v.)'in Mücadelesi (118-139),

9. Allah (c.c.)'tan Mağfiret ve Peygamber (s.a.v.)'den Şefaat Dileme (140-151),

10. Münâcât ve İhtiyaçları Arz Etme (152-161).

Bu tesbî'in yazılış sebebi, Niyâzî Mısrî'nin Mevâ'idu'l-'İrfân adlı eserinin 16. sofrasında şu şekilde açıklanmaktadır[40]:

Allah'ın Resûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuşlardır:

39 Musa Yıldız, Niyâzî Mısrî Kasîde-i Bürde Tesbî'i, İstanbul 2007.

40 Niyazi-i Mısrî, İrfan Sofraları, Çev. Süleyman Ateş, Ankara 1971, s.44-46.

"Sadık rüyâ, peygamberliğin kırk altı şubesinden bir şubedir. Bu da müminlerin peygamberlikten nasipleridir."

Mevlânâ Câmî (k.s.)'nin Füsûs Şerhi'nin Yûsuf Fassı'nda da böyledir.

Fakir der ki; içimden geçiyordu ki, İmâm Bûsîrî (k.s.)'nin Kasîde-i Bürde'sini tahmîs veya tesbî' edeyim. Ve her beytin başında Muhammed (s.a.v.)'in ismini getireyim. İsti'dâdım olmadığı için buna muvaffak olamadım. Ne kadar çalıştımsa güçlük çektim, ağır geldi, uzun zaman sadece birkaç beyitten fazla bir şey yazamadım. Bu yazdıklarımı da beğenmiyordum. Fakat bu düşünceyi de kalbimden çıkaramadım. Benim bilgin, sâlih bir ihvânım vardı. Ona içimdeki bu iştiyâkı, fakat bunu gerçekleştirmeye muvaffak olamadığımı söyledim. Bana:

"Sahibinden, yani Allah'ın Resûlü (s.a.v.)'nden izin aldın mı?" dedi.

"Hayır!" dedim.

"İşte içine doğmayışının sebebi budur. Bunu Hz. Resûl (s.a.v.)'den sor." dedi.

Sanki ben uyuyordum da, o kardeşim bu öğüdüyle beni uykudan uyandırdı. Birkaç gece Resûl (s.a.v.)'ün sırrına yalvararak, niyâz ederek kerem denizinden fakiri boş döndürmemesini isteyerek ilticâ ettim. Bin yetmiş beş senesi Muharremü'l-Harâm'ının ikinci onunda (13 Ağustos 1664) Bursa'da Resûlullah (s.a.v.)'ın mübârek yüzünü görmek şerefine nail oldum.

Resûlullah (s.a.v.) bana arkadaşlarından birini göndermiş, Kendisi şark tarafından garp tarafına geçiyormuş. Bana dedi ki:

Allah'ın Resûlü (s.a.v.) sana diyor ki:

"Beyaz at bizden ayrıldı, arkamızdaki otlakta kaldı. Onu alsın, bize getirsin."

O gelen zât, bana atın nerede bulunduğunu ve oraya gidilecek yolu gösterdi.

"Resûlullah'ın sözü başım üstüne" dedim.

Hemen ata koştum ve onu denilen yerde buldum. Yularını elime aldım, çabuk sürdüm, Allah'ın Resûlü (s.a.v.) Hazretlerine yetiştirdim. Yanında yedi kişi vardı. Bir dağın eteğinde, nehir kenarında, bir ağaç gölgesinde konaklamışlardı. Aralarında Resûlullah (s.a.v.) da bulunuyordu. Baktım namaz kılıyorlar. Ben yetişinceye kadar namazlarını bitirdiler. Resûl-i Ekrem'e kavuşunca sabrım tükendi, utanmayı bir yana bıraktım, hemen boynuna sarıldım, öptüm, Resûlullah (s.a.v.)'ın iki dudağını emdim. Ben mübârek dudaklarını öptüğüm sırada: "İşte bu, ilimler ma'denidir; bu, bilgiler kaynağıdır; bu, Allah'ın vahiy ha-

zinesidir." diyordum. Resûlullah (s.a.v.) beni bir müddet bundan menetmedi, sonra bana:

"Namaz kıldın mı?" buyurdu.

"Hayır, yâ Resûlallah!" dedim.

"İşte su dedi, abdest al ve namaz kıl."

"Baş üstüne!" dedim.

Namaz kılmak için abdest almaya başlayınca, ferâhımdan sevinç ve ağlama ile tatlı bir şekilde uyandım. Derhâl tesbî'e başladım. O gün otuz yedi beytin tesbî'i mümkün oldu. Ertesi gün kırk beyit tesbî' ettim. Hâsılı on gün içinde bitti. Yüce Allah'a hamdolsun. Allah ve Resûlü daha iyi bilir, rüyânın tabîri bu idi. Ameller sâhibinin bineğidir. Onu isteğine ulaştırır. Tasnîfler ve diğer hayırlı işler de böyle (sahibinin bineği)dir. Demek at, Kasîde-i Bürde idi, onu Allah'ın Resûlüne götürmemiz için bize olan emir, onu, Muhammed (s.a.v.)'in ismine kavuşturmaya işâret idi. Çünkü isim, ehl-i hakîkat indinde müsemmânın kendisidir. Onların yedi kişi olmaları da tesbî'e işaret idi. Abdest almakla emir ise, tesbî'e başlama emrine işaret idi. Vefâtımdan sonra, kardeşlerimden bu rüyayı, Tesbî'i Muhammedî'nin başına yazmalarını ricâ ederim.

Niyâzî Mısrî, müellif hattı *Mecmû'a-yı Kelimât-ı Kudsiyye-i Hazret-i Mısrî* (22 Cumâdâ'l-ûlâ 1223/16 Temmuz 1808 tarihli) mecmûasında Kasîde-i Bür'e Tesbî'i hakkında şöyle der:

"Birkaç sene murâd edindim, asla bir şey feth olmadı. Altı yedi-beyt kadar oldu, beğenmediğimden fâriğ olmuş idim. Sonra bin yetmiş beş senesinin Muharreminin yirminci gecesi (13 Ağustos 1664), Sultân-ı kevneyn sallâ'llahu aleyhi ve sellem hazretlerini vâkı'ada gördüm. Kendi abdest aldığı sudan abdest aldırdı. Ol hâlde uyandım. Ol sâat otuz beş beytin tesbî'i yeter oldu. Bâkisini de Muharremin âhirine dek müyesser oldu. Bâkîsini de Muharremin âhirine dek itmâm müyesser oldu."

Niyâzî Mısrî'nin Kasîde-i Bürde tesbî'i şu şekilde başlar[41]:

1. Muhammedun câ'e bi'l-âyâti ve'l-hikemi
Mubeşşiran ve nezîran cumlete'l-umemi
Ve muhbiran bi-'uhûdi'l-halki fi'l-kidemi
Ve mûsilen habera'l-ahbâbi fi'l-Haremi
Fe kultu li'l-kalbi lemmâ tâşe min elemi

41 Musa Yıldız, a.g.e., s.99.

E min tezekkuri cîrânin bi-Zî selemi
Mezecte dem'an cerâ min mukletin bi-demi

(Muhammed deliller ve hikmetlerle geldi,
Uyararak hem de müjdeleyerek milletleri,
Haberler getirerek eskilerin zamanından,
Aktarıp Harem-i Şerifteki dostların haberlerini,
Onun acısıyla kıvranan kalbime dedim ki:
Selem'deki komşuları hatırlayıp da mı,
Karıştırdın gözlerden akan kana gözyaşını?)

Kasîde-i Bürde tesbî'i şu şekilde son bulur[42]:

161. Muhammedun ve cemî'u'l-halki hum nucebâ
Ve's-sahbi ve't-tâbi'îne kâmû bimâ vecebâ
Ve zekki minhâ tahiyyâtin ke-neşri rubâ
Ve'nşur selâmen zekâ min tîbihi ve rebâ
'Ale'r-Rasûli ecelli's-Sâdeti'n-Nukebâ
Mâ rennehat azebâti'l-bâni rîhu sabâ
Ve etrabe'l-'îse hâdi'l-'îsi bi'n-neğami

(Muhammed ve bütün ehli soyludur,
Üzerine düşeni yapmıştır ashabı ile tabiîn,
Nefsimi temizle benim, güzel kokulu selamlarla,
Nebinin kokusundan gelen ve çoğalan selamı yay,
Salât olsun saba rüzgârı sorgun ağacının dallarını salladıkça,
Salât olsun deveci nameleriyle boz develeri coşturdukça.)

Sonuç olarak; Niyâzî Mısrî, dîvanında dört Türkçe şiir ve üç Arapça şiir olmak üzere toplam yedi şiirini Hz. Peygamber sevgisine ve onun tasvirine ayırmıştır. Bunların yanında İmam Busirî'nin Kasîde-i Bürde'sine yazdığı tesbî'i baştan sona on bölüm hâlinde kaleme aldığı, her bendine Muhammed ismiyle başladığı müstakil bir peygamber tasviri şiiridir. Yani toplam 1127 beyitten oluşan 161 bendlik bu tesbî'in 322 beyti İmam Busîrî'ye ait olmakla birlikte 805 beyti Niyâzî Mısrî tarafından kaleme alınmıştır. Niyâzî Mısrî'nin divanındaki 16 adet Arapça şiiri ve *Kasîde-i Bürde Tesbî'i* onun Arapçaya olan vukufiyetini açıkça ortaya koymaktadır.

42 a.e., s.128.